

УДК 314.96

Анастасія Іванівна ТАБАНОВА

викладач кафедри управління персоналом та економіки праці,
Одеський національний економічний університет, e-mail: atabanova@ukr.net

АНАЛІЗ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Табанова, А. І. Аналіз гендерної рівності та рекомендації щодо її забезпечення на ринку праці України та Одеської області // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверякова (гол. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2017. – № 2-3 (63-64). – С. 92–103.

Анотація. У статті проаналізовано динаміку основних показників, що характеризують сучасний стан та тенденції гендерної нерівності на ринку праці України та Одеської області. Здійснено аналіз сучасних гендерних диспропорцій та розроблено практичні рекомендації щодо шляхів забезпечення гендерної рівності на українському ринку праці. Автор дійшов висновку, що на ринку праці України та Одеської області зберігається гендерна сегрегація, а рівень зайнятості та заробітна плата жінок є нижчими, ніж чоловіків. Реалізація гендерних пріоритетів політики зайнятості можлива за умови урахування економічних, соціальних та інституційних аспектів. Запропоновано шляхи досягнення гендерного паритету по кожній зі складових та доведено їх взаємозв'язок та необхідність виконання рекомендацій одночасно за всіма напрямками.

Ключові слова: гендерна рівність; гендерна нерівність; гендерна сегрегація; аналіз ринку праці; зайнятість; безробіття; заробітна плата.

Анастасія Ивановна ТАБАНОВА

преподаватель кафедры управления персоналом и экономики труда,
Одесский национальный экономический университет, e-mail: atabanova@ukr.net

АНАЛИЗ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА И РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ЕГО ОБЕСПЕЧЕНИЮ НА РЫНКЕ ТРУДА УКРАИНЫ И ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

Табанова, А. И. Анализ гендерного равенства и рекомендации по его обеспечению на рынке труда Украины и Одесской области // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред. М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2017. – № 2-3 (63-64). – С. 92–103.

Аннотация. В статье проанализирована динамика основных показателей, характеризующих современное состояние и тенденции гендерного неравенства на рынке труда Украины и Одесской области. Осуществлен анализ современных гендерных диспропорций и разработаны практические рекомендации относительно путей обеспечения гендерного равенства на украинском рынке труда. Автор пришел к выводу, что на рынке труда Украины и Одесской области сохраняется гендерная сегрегация, а уровень занятости и заработная плата женщин ниже, чем мужчин. Реализация гендерных приоритетов политики занятости возможна при учете экономических, социальных и институциональных аспектов. Предложены пути достижения гендерного паритета по каждой из составляющих и доказана их взаимосвязь и необходимость выполнения рекомендаций одновременно по всем направлениям.

Ключевые слова: гендерное равенство; гендерное неравенство; гендерная сегрегация; анализ рынка труда; занятость; безработица; заработная плата.

Anastasiia TABANOVA

Lecturer of Personnel Management and Labor Economics Department,
Odessa National Economic University, e-mail: atabanova@ukr.net

ANALYSIS OF GENDER EQUALITY AND RECOMMENDATIONS FOR ITS ENSURING IN THE LABOR MARKET OF UKRAINE AND ODESSA REGION

Tabanova, A. (2017). *Analysis of gender equality and recommendations for its ensuring in the labor market of Ukraine and Odessa region*. Ed: M. Zveryakov (ed-in-ch) and others [Analiz gendernoi ravnosti ta rekomendatsii shchodo yii zabezpechennia na rynku pratsi Ukrainy ta Odeskoi oblasti; za red.: M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], *Socio-economic research bulletin; Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen'* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 2-3 (63-64), pp. 92–103.

Abstract. *The article analyzes the dynamics of the main indicators characterizing the current state and trends of gender inequality in the labor market of Ukraine and Odessa region. The analysis of modern gender disparities is carried out. Practical recommendations on ways to ensure gender equality in the Ukrainian labor market are developed. The author found that gender segregation continues in the labor market of Ukraine and Odessa region, and employment rate and wages of women is lower than employment rate and wages of men. The implementation of gender priorities of employment policy is possible taking into account economic, social and institutional aspects. Ways to achieve gender parity in each component are proposed. Interrelation of these components and necessity of recommendations implementation simultaneously in all the dimensions are proven.*

Keywords: *gender equality; gender inequality; gender segregation; labor market analysis; employment; unemployment; wages.*

JEL classification: J710

Постановка проблеми у загальному вигляді. З кожним роком темпи соціально-економічного розвитку країни сповільнюються, що значно підвищує соціальну напруженість на ринках праці та призводить до зниження рівня зайнятості населення, а особливо – жінок. Ця ситуація максимально актуалізує проблему пошуку шляхів стабілізації ситуації із зайнятістю населення як в масштабі країни в цілому, так і в гендерному аспекті, зокрема. Вирішення цих проблем повинно найтіснішим чином зістиковуватися з програмами стратегічного розвитку, з принципами та цільовими установками, покладеними в їх основу. Однак відсутність узгодженого впливу на зайнятість населення з боку адміністративних, економічних, освітніх, соціально-трудова регіональних структур, слабка розвиненість інструментів та механізмів оцінки стану сфери праці та зайнятості, низька ефективність управлінських впливів на суб'єкти господарювання і населення, яке бажає брати участь у суспільно-корисній праці, свідчить про відсутність в сучасних умовах науково обґрунтованого підходу до управління зайнятістю населення в регіоні. Гендерний аспект цієї проблеми потребує ще більшого вивчення та вдосконалення. Водночас, незважаючи на спільність завдань з питань реформування сфери соціально-трудова відносин, в них мають місце свої специфічні проблеми в галузі праці та зайнятості.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження соціально-економічних аспектів гендерних проблем є порівняно новим напрямком вітчизняної економічної науки, хоча в світовій практиці вже існує значна теоретична та методична база з цього питання. Основи гендерних досліджень в економіці сформовані зарубіжними науковцями Дж. Анкером [1], К. Делфі [2], Дж. Скотт [3], Х. Хартман [4]. Значний внесок у розробку теоретичних та практичних аспектів гендерних досліджень в соціально-економічній сфері зробили М. Баксакова [5], О. Грішнова [6], Т. Журженко [7], Е. Лібанова, О. Макарова [8] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, на сьогодні не існує цілісної системи показників та індикаторів, що характеризують гендерний дисбаланс в соціально-економічній сфері. Розробки та обґрунтування потребують заходи державної соціальної політики, направлені на забезпечення гендерної рівності та подолання сталих патріархальних стереотипів, що досі притаманні українському суспільству. Відсутність цілеспрямованої державної політики щодо сприяння гендерній рівності призводить до посилення соціально-економічної диференціації населення залежно від статі, невідповідності фактичних можливостей жінок та чоловіків задекларованій в Конституції України рівності

статей та настановам демократичного суспільства. Більш того, існування гендерної нерівності в суспільстві сповільнює економічне зростання, послаблює систему державного управління та знижує ефективність стратегій розвитку. Сформована ситуація висуває в розряд першочергових завдань дослідження гендерних особливостей розвитку сфери зайнятості та вироблення методологічних і прикладних підходів до вдосконалення економічної активності жінок та населення в цілому.

Постановка завдання. Метою статті є: визначення динаміки основних показників, що характеризують сучасний стан та тенденції гендерної нерівності на ринку праці України та Одеської області; аналіз сучасних гендерних диспропорцій та розробка практичних рекомендацій щодо шляхів забезпечення гендерної рівності на українському ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи проблеми гендерної нерівності на ринку праці України та Одеської області, варто зазначити, що наразі в Україні склалася така ситуація. Середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15–70 років у 2016 р., порівняно з 2015 р., зменшилася на 1,81 млн. осіб і становила 18,09 млн. осіб або 62,4%. Із зазначеної кількості громадян 16,4 млн. осіб були зайняті економічною діяльністю, а решта – 1,6 млн. осіб, відповідно до методології Міжнародної організації праці (МОП), класифікувалися як безробітні. Рівень економічної активності населення віком 15–70 років у 2016 році становив 62,2%, у т.ч. рівень економічної активності жінок – 55,9%, чоловіків – 69,1%, причому серед них мають повну вищу освіту 71,5% жінок та 83,8% чоловіків.

Кількість зайнятого населення віком 15–70 років у 2016 р. порівняно з 2015 р. зменшилася на 1,7 млн. осіб та становила 16,4 млн. осіб, із яких особи працездатного віку становили 15,7 млн. Рівень зайнятості жінок віком 15–70 років у 2016 р. становив 51,6%, а чоловіків – 61,6% [9].

За період 2000–2016 рр. найбільша кількість зайнятого населення спостерігалася в 2008 р. та складала 20 972 тис. осіб, рівень зайнятості був найбільшим в 2013 році – 60,3%. У 2015 році спостерігався найменший показник кількості зайнятого населення за період з 2001 року, який складав 16 443,2 тис. осіб, але показник «рівень економічної активності» в 2015 році (56,7%) був дещо вищим, ніж у 2001, 2002, 2003 рр. [9]. Стосовно гендерної складової, рівень економічної активності жінок протягом аналізованого періоду був нижчим за відповідний показник серед чоловіків приблизно на 10%.

Таку ситуацію можна пояснити тим що, по-перше, статистичні дані 2012–2016 рр. надаються без даних тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, тому кількісний показник зайнятого населення є нижчим у ці роки. Водночас, цей показник в процентному вираженні є також чи не найнижчим за період з 2001 року. Це пояснюється нестабільною ситуацією в країні у зв'язку з військовими діями, зниженням платоспроможності населення, а, відповідно, і зниженням обсягів виробництва, що призвело до суттєвого скорочення робочих місць майже по всій території України.

Найвищий рівень економічної активності в 2016 році був характерний для осіб віком 30–49 років (близько 84% серед всього населення, та 80,5% та 90,1% – серед жінок та чоловіків відповідно), а найнижчий – для молоді віком 15–24 років (36,3% серед всього населення, 31,8% та 41,6% – серед осіб жіночої та чоловічої статі відповідно) та осіб віком 60–70 років (14,5% – все населення, 12,2% та 17,9% – особи жіночої та чоловічої статі відповідно).

У 2016 р. лише у дев'яти регіонах країни рівень зайнятості населення віком 15–70 років перевищував середній показник по Україні (м. Київ, Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Миколаївська, Рівненська, Київська, Чернігівська, Одеська області). При цьому найвищий показник був у м. Києві (60,3% – серед жінок, 70,5% – серед чоловіків) [9].

Кількість найманих працівників підприємств, установ, організацій (далі – підприємства) за період 2014–2016 рр. зменшилася на 5,2% і становила 10,6 млн. осіб, або 58,5% усіх зайнятих. Скорочення кількості найманих працівників спостерігалось в усіх видах економічної діяльності, найбільше – у будівництві (на 15,7%), найменше – у сфері

адміністративного та допоміжного обслуговування (на 0,2%). Серед найманих працівників майже кожний четвертий працював у промисловості, сьомий – в освіті, дев'ятий – в охороні здоров'я та надання соціальної допомоги, кожний десятий – в оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів та мотоциклів, решта – в інших видах економічної діяльності.

Аналізуючи зайнятість населення за видами економічної діяльності, в галузях сільського господарства, мисливства, лісового господарства, рибальства, рибництва, а також в промисловості, будівництві, діяльності транспорту та зв'язку, охороні здоров'я та надання соціальної допомоги, варто зазначити, що спостерігається тенденція до зниження кількості зайнятих з 2000 до 2016 рр. Найбільше зменшення чисельності зайнятих відбулося в галузі промисловості – на 30%, та в галузі охорони здоров'я – на 25%. Водночас в галузях торгівлі, фінансової діяльності, операцій з нерухомим майном спостерігається збільшення кількості зайнятих на 45%, 115% та 54% відповідно. Це зумовлено збільшенням попиту на спеціалістів цих галузей та збільшенням зарплатні в них. Ці галузі є найбільш затребуваними на сьогоднішній день на ринку праці України. На рис. 1 відображено зайняте населення за видами економічної діяльності в розрізі гендерної складової [10].

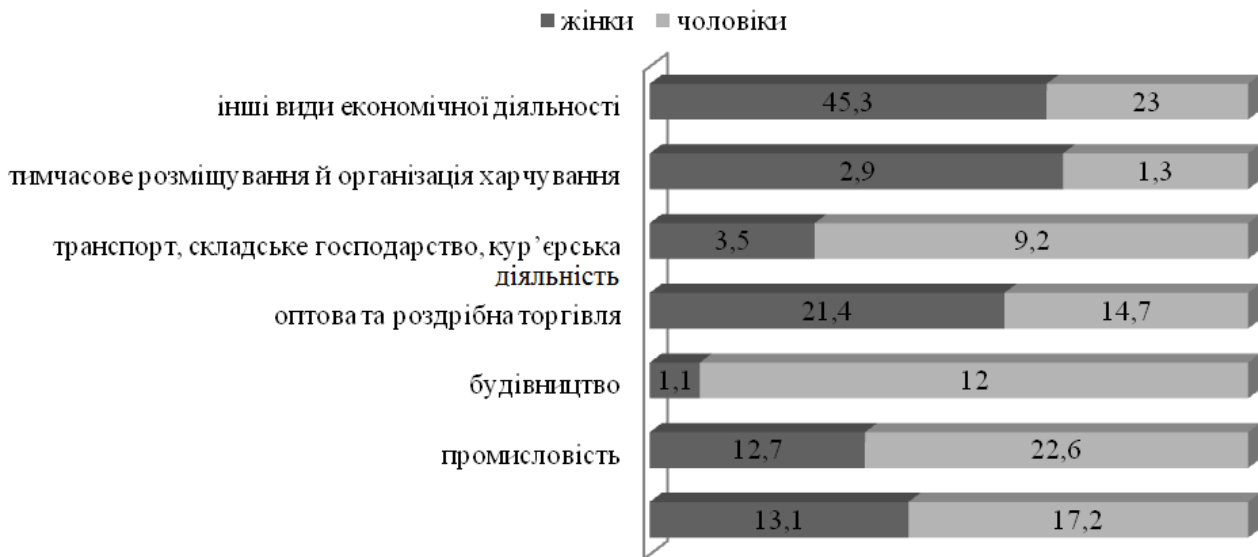

Рис. 1. Зайняте населення за видами економічної діяльності та статтю у 2016 р.
(складено автором за даними [9])

Кількість зайнятих жінок у 2016 році становила 8,6 млн. осіб, зайнятих чоловіків – 9,5 млн. осіб. Рівень зайнятості серед жінок склав 51,7%, серед чоловіків – 62,2%. У структурі зайнятого населення за статусами зайнятості, частка працюючих за наймом серед жінок становила 86,5%, самозайнятих – 12,4%, питома вага роботодавців серед жінок становила лише 0,7%. Серед чоловіків структура зайнятого населення така: 82,9% – наймані працівники, 15,3% – самозайняті та 1,6% – роботодавці.

Середньооблікова кількість штатних працівників за статевою ознакою у 2016 р. розподілилася майже порівну. Проте за сферами прикладання праці існують суттєві відмінності. Так, жіноча праця більш поширена у поштовій та кур'єрській діяльності, де питома вага жінок у загальній кількості штатних працівників становила 84,6%, у сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги – 82,0%, у сфері освіти – 76,5%, у сфері функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури – 77,2%, в галузі текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – 76,2%, у фінансовій та страховій діяльності – 67,1%, в галузі тимчасового розміщення й харчування – 65,2%, у сфері державного управління та обов'язкового соціального страхування – 64,0%. Традиційно чоловічими сферами прикладання праці залишаються

будівництво (80,2% у загальній кількості штатних працівників), добувна промисловість і розроблення кар'єрів (75,5%), діяльність у сфері транспорту (71,0%), сільське, лісове та рибне господарство (70,6%), виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування (71,7%), металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів (69,6%), виробництво машин і устаткування (69,2%), складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту (69,3%), виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (68,8%). У більшості видів економічної діяльності це спричинено умовами праці, зокрема, заборонаю використання праці жінок на особливо важких та шкідливих роботах. Також чоловіки були зайняті переважно на посадах керівників, а праця жінок більше застосовувалась на посадах службовців і технічного персоналу. Внаслідок чого заробітна плата жінок в середньому по економіці країни на 23,7% нижча за відповідний показник у чоловіків. Така розбіжність спостерігалася в переважній більшості видів економічної діяльності [9].

Кількість зайнятого населення, яке працювало на неформальних робочих місцях у 2016 р. становила 4,3 млн. осіб, або 26,2% від загальної кількості зайнятого населення. Неформальна зайнятість була переважно зосереджена в певних секторах та соціально-економічних групах. За статусами зайнятості неформальні трудові відносини переважали в секторі самостійної зайнятості, де частка неформально зайнятого населення складала 72,7%, а серед працюючих за наймом таких осіб було 16,1%. Більше половини неформально зайнятих осіб (50,6%) були мешканцями сільської місцевості. Також чоловіки порівняно з жінками були більш схильні працювати неформально (57,7%). Аналіз неформальної зайнятості в розрізі вікових груп свідчить про те, що найвищий її рівень характерний для осіб у віці 15–24 роки (33,2%) та у віці 60–70 років (41,1%) [9].

Зазначені категорії населення найбільш вразливі та соціально незахищені в сучасних умовах господарювання. Поширення неформальної зайнятості серед осіб пенсійного віку насамперед спричинене низьким рівнем пенсійного забезпечення, що спонукає їх до пошуку неформальних джерел отримання додаткових засобів існування.

Серед неформально зайнятих осіб значна частка була зайнята в сільському, лісовому та рибному господарстві (41,1%). Іншими поширеними видами економічної діяльності населення цієї категорії є: оптова та роздрібна торгівля – 21,1%; будівництво – 14,9%.

Чисельність безробітних у 2016 році становила 1,6 млн. осіб, зокрема, серед жінок – 0,7 млн. осіб та чоловіків – 0,9 млн. осіб. На рис. 2 представлено рівень безробіття за статтю у 2012–2016 рр.

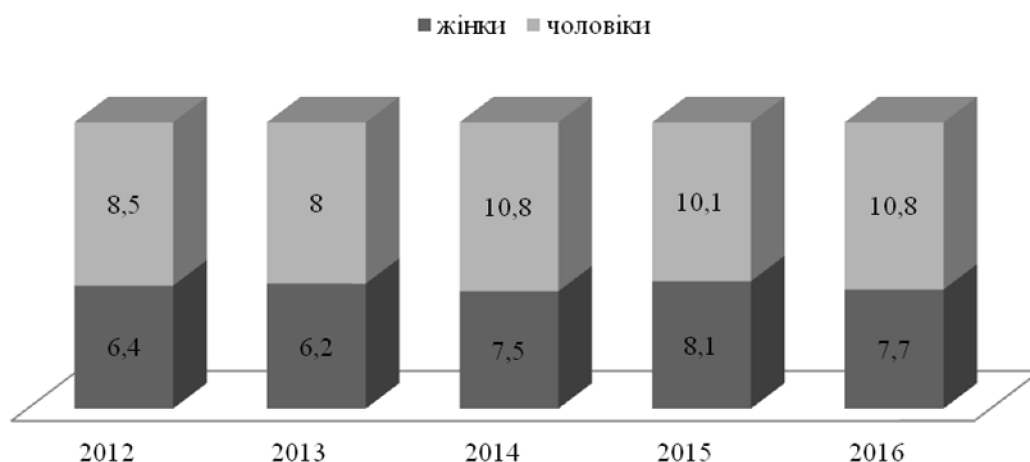

Рис. 2. Рівень безробіття (за методологією МОП) у 2012–2016 рр.
(складено автором за даними [9])

За причинами незайнятості структура безробітних є такою: 27% (порівняно з 40% у 2000 році) складають вивільнені з економічних причин, більш як третину – звільнені за

власним бажанням, за угодою сторін або закінченням контракту, 16% – не працевлаштовані випускники навчальних закладів.

Майже 40% від загальної кількості безробітних зосереджено в Полтавській, Харківській, Львівській, Дніпропетровській, Донецькій, областях та м. Києві. Найнижчий рівень безробіття спостерігався в Одеській області (4% та 8,8% серед жінок та чоловіків відповідно) та місті Києві (7,4% та 7,7%), а найвищий – у Тернопільській (9,5% та 14,4%), Донецькій (14,2% та 14,3%), Луганській (14,9% та 18,1%) областях.

За направленням державної служби зайнятості у II півріччі 2016 року отримали роботу 160,4 тис. жінок, зокрема, 111,7 тис. осіб – із зареєстрованих безробітних, а також 198,8 тис. чоловіків, із яких 139,3 тис. осіб мали статус безробітного. Серед жінок близько 25% отримали роботу в торгівлі та ремонті; 15,7% – в переробній промисловості; 22,6% – у сільському господарстві. Серед чоловіків більше половини працевлаштувалися у сільському господарстві, кожний шостий – у переробній промисловості, майже кожний десятий – у торгівлі та ремонті [10].

Серед безробітних понад 40% становили особи віком від 15 до 29 років, кожен п'ятий безробітний – у віці від 40 до 49 років, кожен четвертий – від 30 до 39 років [10].

За даними Європейського статистичного відомства (Євростату) у 2016 році рівень безробіття в Україні вище, ніж в країнах Європейського Союзу, де він становив 8,8% (зокрема, в Іспанії та Греції, відповідно, 20,1% та 24,2%, Хорватії – 17,6%, Португалії – 16,5%, Кіпрі – 16%, Словаччині – 14%, Ірландії та Болгарії – 13%, Італії, Латвії та Литві – 12%, Франції – 11%, а у Польщі, Угорщині та Словенії – 10%). Найнижчий рівень безробіття зафіксовано в Чехії (4,1%), Німеччині (4,2%) та на Мальті (4,3%) [9].

Кількість економічно неактивного населення в 2016 р., порівняно з 2015 р., зменшилася на 1,1 млн. осіб, та становила 10,9 млн. осіб, із них – 6,7 млн. осіб жіночої статі та 4,2 млн. осіб чоловічої. Серед загальної кількості економічно неактивного населення, кожен другий був пенсіонером, кожен четвертий – учнем або студентом, кожен п'ятий – виконував домашні (сімейні) обов'язки (рис. 3).

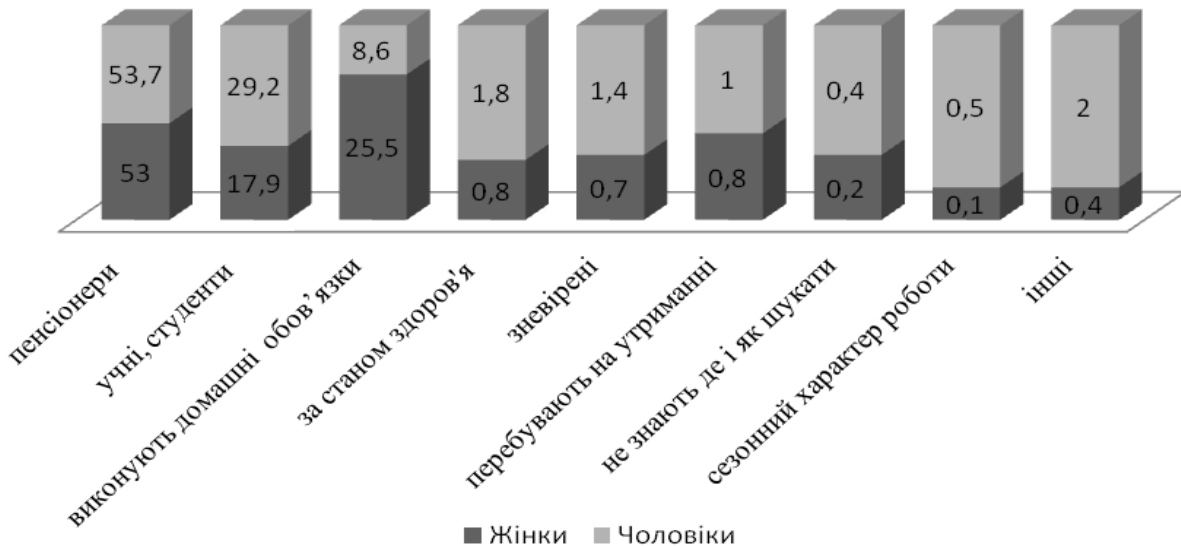

Рис. 3. Економічно неактивне населення віком 15–70 років за причинами неактивності та статтю в 2016 р. (розроблено автором за даними [9])

Стосовно ситуації на регіональному ринку праці, за даними Головного управління статистики в Одеській області, кількість зайнятого населення віком 15–70 років у 2016 р. порівняно з 2015 р. збільшилася на 6,8 тис. осіб та становила 1124 тис. осіб (508,4 тис. осіб жіночої статі та 615,6 тис. осіб чоловічої).

Найбільш помітні зміни в кількості зайнятих у 2016 р. порівняно з 2015 р. відбулися в галузі промисловості – зменшення на 5,6%; у сфері адміністративного та допоміжного

обслуговування – збільшення на 15,4%; в галузі державного управління та обов’язкового соціального страхування – збільшення на 10,1%; в галузі освіти – збільшення на 4,7%.

Рівень зайнятості населення віком 15–70 років у 2016 році становив 57,3%. Рівень зайнятості чоловіків складав 66,1%, перевищуючи рівень зайнятості жінок на 17,9%, та становив 48,2% (рис. 4).

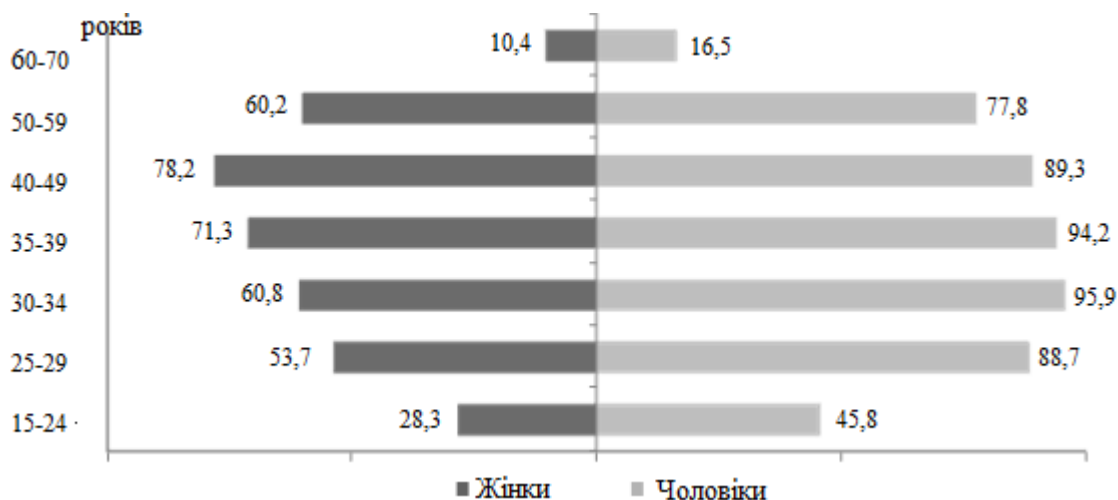

Рис. 4. Рівень економічної активності населення за віковими групами та статтю у 2016 р. (складено автором за даними [11–13])

Кількість зайнятих у неформальному секторі економіки у 2016 р., порівняно з попереднім роком, зменшилася на 32,4 тис. осіб (6,6%) і становила 455,4 тис. осіб.

Рівень зареєстрованого безробіття в цілому по Одеській області на кінець 2016 р. становив 6,5%. Зазначений показник був значно нижчим у жінок (3,8%) порівняно з чоловіками (8,5%). Вважаємо, що така ситуація з рівнем безробіття серед жінок та чоловіків в Одеській області склалася через велику кількість моряків та певну частку ІТ-спеціалістів, які працюють на інші країни, а тому не зареєстровані офіційно як працюючі [11–13].

Середня тривалість безробіття серед осіб, які перебували на обліку в Одеському обласному центрі зайнятості на кінець 2016 р., становила від 3 до 6 місяців і складала 41,9% серед усіх безробітних. Середнє навантаження зареєстрованих безробітних на одне вільне робоче місце (вакантну посаду) в цілому по Одеській області на кінець 2016 р. становило 9 осіб. Найбільше навантаження зареєстрованих безробітних на одне вільне робоче місце (вакантну посаду) спостерігалось у Савранському (244 особи в 2016 році та 141 особа в 2015 р.), Болградському (81 особа та 113 осіб у 2015 та 2016 роках відповідно), Саратському (111 та 132 особи) районах, а найменше – Комінтернівському районі (4 особи) та у містах Одесі, Южному та Чорноморську (по 2 особи).

Вивчення причин зменшення рівня економічної активності населення показало, що основними чинниками, які спричинили скорочення, виступають: а) демографічна ситуація в країні, що характеризується постійним скороченням наявного населення через природні причини, міграційний приріст, подальше збільшення осіб похилого віку; б) попри підвищення реальних доходів населення, передусім заробітної плати, зокрема, збільшення її частки у доходах та ВВП, загальний рівень доходів залишається вкрай низьким, а також існування їх не виправданої регіональної диференціації та галузевої диспропорції (у 2016 році в фінансовій діяльності середньомісячна заробітна плата становила 8 603 грн., у сільському господарстві – 3 309 грн., а у поштової сфері – 2 180 грн.) призводять до кризи мотивації трудової діяльності та зниження економічної активності населення [11–13]. Це дозволило зробити висновок про те, що мінімальна заробітна плата, як і раніше, не виступає в ролі соціального стандарту оплати праці, а залишається технічним нормативом для розрахунку

показника заробітної плати в бюджетній сфері відповідно до можливостей видаткової частини бюджету.

Отже, основними напрямками щодо врегулювання та створення достатніх умов для життєзабезпечення населення, посилення його економічної активності та доступу до основних соціальних благ є: 1) реформування системи оплати праці для забезпечення переходу на модель економіки з високою вартістю робочої сили, удосконалення системи оплати праці, розширення можливостей отримання населенням офіційних основних і додаткових доходів, соціальна підтримка окремих груп населення, виправлення допущених викривлень в оплаті праці за видами економічної діяльності. Здійснення цих перетворень сприятиме стимулюванню відтворювальної та стимулюючої функції заробітної плати та посиленню її зв'язку з кінцевим результатом праці; 2) створення та реалізація державних цільових програм, спрямованих на виправлення критичної демографічної ситуації, що склалася в країні – розширення видів та збільшення кредитувань на демографічні цілі (надання пільгових кредитів молодим сім'ям з дітьми, кредитування пільгового молодіжного житлового будівництва, прискорення реалізації пенсійної реформи та підвищення її ефективності, посилення державних гарантій щодо забезпечення медичних заходів у сфері охорони материнства і дитинства тощо). Вирішення демографічних проблем в Україні вимагає як подолання депопуляції, так і забезпечення відтворення трудового потенціалу країни та покращення якості життя населення; 3) проведення лібералізації законодавства, шляхом внесення змін та спрощення існуючої системи оподаткування [14].

Відповідно до визначених цілей державної політики у бюджетній, грошово-кредитній, структурній та соціальній сферах, а також запропонованих заходів щодо покращення макроекономічної ситуації, збалансування ринку праці, державний механізм стимулювання економічної активності населення має передбачати вплив впроваджених заходів державної політики через удосконалення нормативно-правової бази у сфері трудових відносин і покращення економічного середовища, а також визначені напрями регулювання та відповідно до них інструменти стимулювання економічної активності населення з необхідним методичним забезпеченням її регулювання.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проведений аналіз стану економічної активності населення за 2000–2016 рр. дозволив зробити висновки про те, що, по-перше, протягом зазначеного періоду рівень економічної активності знаходився в межах 55–60%, що є нижчим, ніж у Європі; по-друге, при загальному зростанні кількості зайнятого населення та скороченні рівня безробіття, частка зайнятих у промисловості і сільському господарстві постійно зменшується; по-третє, половина загальної кількості працюючих на вітчизняних підприємствах – особи у віці понад 50 років. Така ситуація є наслідком впливу як об'єктивних (демографічних), так і суб'єктивних (державної політики) факторів, що мали місце протягом розглянутого періоду.

Крім того, незважаючи на те, що кількість жінок серед українського населення є більшою порівняно з чоловіками, рівень зайнятості, економічної активності та безробіття чоловіків перевищує відповідні показники жінок на ринку праці України.

Жіноча праця була більш поширена у поштовій та кур'єрській діяльності, у сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, сфері освіти, текстильному виробництві, сфері творчості, мистецтва, фінансовій і страховій діяльності, тимчасовому розміщуванні й харчуванні.

Традиційно чоловічими сферами прикладання праці залишаються будівництво, добувна промисловість, діяльність у сфері транспорту, сільського господарства, виробництва меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин, металургійному виробництві та ін.

Отже, згідно з проведеним аналізом, на ринку праці України зберігається гендерна сегрегація, а рівень зайнятості та заробітна плата жінок є нижчими, ніж чоловіків. Стосовно Одеської області, простежується подібна ситуація як і на ринку праці України в цілому.

Виходячи з отриманих висновків, вважаємо за доцільне запропонувати наступні кроки на шляху до гендерної рівності на українському ринку праці:

- 1) Створення окремого органу, наприклад, Комісії з гендерної політики. Найбільш принципові завдання Комісії з гендерної політики передбачають:
- розробку системи заходів, що забезпечують створення чоловікам і жінкам рівні можливості для реалізації їх прав з урахуванням їх гендерних особливостей;
 - формування громадської думки щодо необхідності дотримання гендерних прав у сім'ї та суспільстві через засоби масової інформації, роботу громадських організацій, освітніх програм і масових заходів.

Комісія з гендерної політики повинна нести відповідальність:

- за об'єктивність оцінки становища чоловіків і жінок у всіх сферах життя суспільства в регіоні, де створено такий комітет;
- за об'єктивність висвітлення стану реалізації гендерної політики в цьому регіоні;
- забезпечення комплексного підходу до вивчення стану жінок і чоловіків та реалізацію гендерної політики на території регіону;
- достовірність наданої гендерної інформації.

Така комісія з чітким підбором і профільним навчанням кадрового складу могла б стати одним із найважливіших інструментів вирішення гендерного питання. Для своєчасного моніторингу ринку праці є необхідним створення інституту гендерної статистики.

- 2) В умовах ринку є необхідним впровадження економічного механізму стимулювання підприємств до працевлаштування жінок та чоловіків у тих галузях, де ефективність кожної статі вища. Стимулювання може бути представлене, наприклад, скороченням обсягів нарахувань на фонд оплати праці, реалізацією спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого бізнесу. Іншим шляхом заохочення роботодавців є надання безкоштовної або пільгової консультативної допомоги державних служб зайнятості щодо створення схем нових робочих місць з урахуванням різних потреб чоловіків і жінок (гнучкі робочі графіки, зайнятість неповний час, можливість надомництва та дистанційної роботи).
- 3) Впровадження гендерних підходів до роботи державних центрів зайнятості, спрямованої на зменшення безробіття серед жінок та чоловіків, шляхом працевлаштування на вільні та новостворені робочі місця в певні галузі, а саме:
- створення інформаційних центрів з питань вакансій, проведення ярмарків вакансій, випуск інформаційних бюлетенів для потенційних роботодавців про кадри, що знаходяться в даний час на обліку в службі зайнятості;
 - створення кризових центрів для здійснення психологічної та соціальної підтримки як безробітних жінок, так і безробітних чоловіків;
 - інформаційна робота серед населення з метою стимулювання чоловіків до реєстрації в державних службах зайнятості, а жінок – до більш активної позиції в процесі пошуку роботи;
 - проведення регулярних досліджень ринку праці на основі гендерного підходу з метою виявлення вільних ніш і перенавчання кадрів для їх заповнення;
- 4) Упорядкування системи оплати праці в бюджетній сфері, більшість серед зайнятих в якій становлять жінки, шляхом:
- зближення рівнів оплати праці в бюджетній та небюджетній сферах шляхом підвищення мінімальної заробітної плати працівників бюджетної сфери;
 - запровадження Єдиної тарифної сітки, яка передбачає прогресивну шкалу підвищення заробітної плати відповідно до кваліфікації, складності виконуваних робіт та їх відповідальності;
 - запровадження спеціальної тарифної сітки для працівників галузей освіти та охорони здоров'я, яка забезпечуватиме більш високий рівень оплати їх праці, а отже, сприятиме більшому залученню чоловіків до цих сфер.

Реалізація гендерних пріоритетів політики зайнятості можлива при одночасному урахуванні економічних, соціальних та інституційних аспектів. Модель реалізації гендерних пріоритетів державної політики зайнятості (рис. 5) може бути представлена у вигляді декількох блоків:

- економічного, призначення якого полягає в тому, щоб створити умови для формування механізму, що дозволяє збільшити ефективність як зайнятого, так і працездатного населення, що знов повернулося на ринок праці;
- соціального, який спрямований на підтримку соціальної стабільності, генерування нового стимулу управління, формування гендерного балансу зайнятості;
- інституційного, який забезпечує створення нормативно-законодавчої бази економічного розвитку країни, закріплюючи відповідальність різних структур за виконання законів.

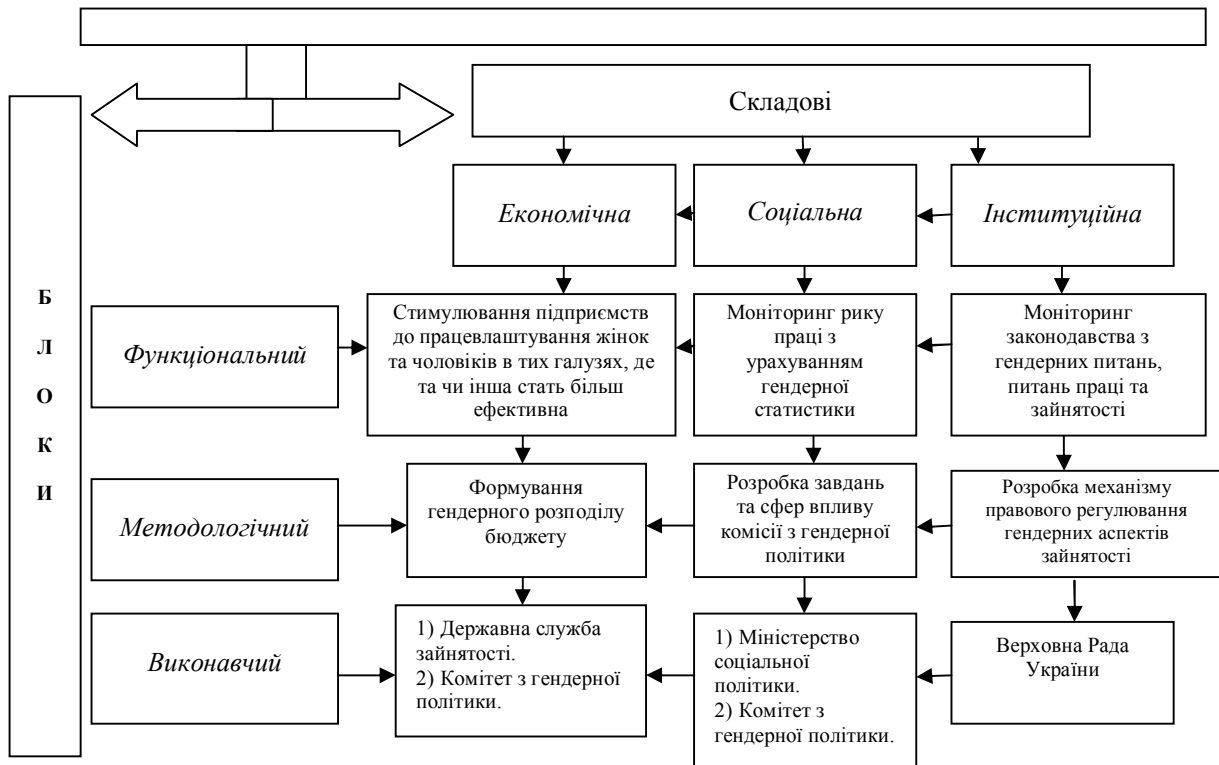

Рис. 5. Приклад моделі реалізації гендерних пріоритетів з переліком складових компонент (розроблено автором)

Варто зазначити, що кожна складова пов'язана з блоками – функціональним, методологічним та виконавчим, між ними існують перехресні зв'язки. Так, функціональний блок містить економічну, соціальну, інституційну компоненти. У свою чергу, економічна компонента моделі містить виконавчий блок (що дає уявлення про структури, інститути, правила і порядок реалізації чинників гендерної політики), методологічний блок (описує концепцію системного охоплення всіх значущих аспектів, які забезпечують гендерні пріоритети в господарюванні) і функціональний блок (визначає склад власне економічних інструментів, ступінь їх взаємного узгодження, умови використання та критерії оцінки ефективності функціонування системи).

Соціальна складова, її функціональний блок, дає уявлення про набір необхідних заходів для проведення аналізу стану ринку праці на відповідному етапі його розвитку; методологічний блок формує набір механізмів, які будуть використані при проведенні аналізу ринку праці; виконавчий блок забезпечує присутність необхідних структур та інститутів, які вже існують, або які необхідно ввести для реалізації політики зайнятості.

Блоки інституційної складової виконують свої функції залежно від приналежності: функціональний блок формує набір заходів, необхідних для опису реального стану в правовій сфері політики зайнятості; методологічний блок передбачає розробку правового механізму управління гендерними аспектами зайнятості; виконавчий – наявність необхідних інститутів, у повноваженнях яких знаходиться прийняття рішень і делегування їх

структурам, які беруть участь в реалізації економічного і соціального аспекту зайнятості. Тим самим простежується зв'язок складових як по горизонталі, так і по вертикалі моделі. Усі ці компоненти повинні бути узгоджені між собою ще на стадії проектування гендерної політики зайнятості.

Завдання кожних складових мають бути наступними.

Економічна складова:

- встановлення в державному секторі економіки чіткого взаємозв'язку оплати праці, його цінності і складності;
- регулювання і збільшення заробітної плати в особливо низькооплачуваних галузях, в яких сконцентрована жіноча робоча сила;
- вдосконалення Програми підтримки жіночого підприємництва через субсидування кредитних ставок;
- розробка індикаторів обліку гендерної політики;
- формування гендерного механізму розподілу бюджету;
- формування гендерного механізму розподілу ресурсів;
- оптимізація методів реструктуризації економіки для подолання гендерної асиметрії на ринку праці;
- формування програм з розвитку самозайнятості.

Соціальна складова:

- поліпшення умов праці з урахуванням гендерної специфіки та особливостей кожної статі й застосування гнучкого підходу до вивільнення жінок з важких робіт і робіт зі шкідливими або небезпечними умовами праці;
- запровадження інституту гендерної статистики;
- створення умов для трудової діяльності особам з сімейними обов'язками і зміцнення рівності між чоловіком і жінкою;
- моніторинг ринку праці з урахуванням гендерної статистики;
- розробка циклу освітніх передач на телебаченні, радіо за темою гендерних стереотипів на ринку праці;
- розробка механізму встановлення факту дискримінації за ознакою статі.

Інституційна складова:

- організація контролю за виконанням антидискримінаційних статей трудового законодавства;
- моніторинг законодавства з праці та зайнятості – введення державної гендерної експертизи нормативно-правових актів;
- участь жінок у прийнятті рішень на всіх рівнях; підвищення рівня представництва жінок в органах законодавчої і виконавчої влади всіх рівнів;
- моніторинг законодавства прямої та непрямої дії на регулювання ринку праці, зайнятості, підприємництва; дослідження його впливу на групи населення з різними соціально-економічними характеристиками (вік, стать, родинність та ін.);
- закон щодо визнання домашньої праці трудовою діяльністю;
- розробка законодавчих ініціатив щодо скорочення сегрегації.

Література

1. Acker J. *Class, gender and the relations of distribution*, *Sings* 13, 1988. – 355 p.
2. Delphy C. *Close to home*. – Amherst, University of Massachusetts Press, 1984. – 211 p.
3. Scott J. W. *Gender: a useful category of historical analysis*. – *American historical review*. 1986. – No. 5. – Pp. 45–56.
4. Hartmann H. *Capitalism, patriarchy and job segregation by sex*. – *Signs*. – 1976. – No. 1. – Pp. 137–169.
5. Баксакова М. Е. *Равные возможности и гендерные стереотипы на рынке труда*. – М.: МЦГИ, 1998. – 56 с.

6. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К.: Знання, 2001. – 254 с.
7. Журженко Т. Экономическая теория и феминизм // Теория и история феминизма. – Харьков, 1996. – С. 181–223.
8. Libanova E., Makarova O., Poznyak O. Gender Policies in Transition in Ukraine. – Florence: UNICEF, 1998.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України. URL: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.
11. Праця в Одеській області, 2014 р.: статистичний збірник. – Головне управління статистики в Одеській області, 175 с.
12. Праця в Одеській області, 2015 р.: статистичний збірник. – Головне управління статистики в Одеській області, 179 с.
13. Праця в Одеській області, 2016 р.: статистичний збірник. – Головне управління статистики в Одеській області, 167 с.
14. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://old.niss.gov.ua>.

References

1. Acker, J. (1988). *Class, gender and the relations of distribution*, *Sings* 13, 355 p.
2. Delphy, C. (1984). *Close to Home*, Amherst, University of Massachusetts Press, 211 p.
3. Scott, J. W. (1986). *Gender: a useful category of historical analysis*, *American historical review*, No. 5, pp. 45–56.
4. Hartmann, H. (1976). *Capitalism, patriarchy and job segregation by sex*, *Signs*, No. 1, pp. 137–169.
5. Baksakova, M. E. (1998). *Equal capabilities and gender stereotypes in labor market [Ravnye vozmozhnosti i gendernye stereotipy na rynke truda]*, MTSGI, Moskva, 56 s. [in Russian]
6. Grishnova, O. A. (2001). *Human capital: formation in the system of education and vocational training [Liudskiy kapital: formuvannia v systemi osvity i profesiinoi pidhotovky]*, *Znannia*, Kyiv, 254 s. [in Ukrainian]
7. Zhurzhenko, T. (1996). *Economic theory and feminism [Ekonomicheskaya teoriya i feminizm]*, *Teoriya i istoriya feminizma*, Kharkov, s. 181–223 [in Russian]
8. Libanova, E., Makarova, O., Poznyak, O. (1998). *Gender policies in transition in Ukraine*, UNICEF, Florence, 234 p.
9. *Official site of the State statistics service of Ukraine*, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]
10. *Official site of the State employment service of Ukraine*, available at: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index> [in Ukrainian]
11. *Labor in Odessa region, 2014: statistical collection [Pratsia v Odeskii oblasti, 2014: statystychnyi zbirnyk]*, *Golovne upravlinnia statystyky v Odeskii oblasti*, 175 s. [in Ukrainian]
12. *Labor in Odessa region, 2015: statistical collection [Pratsia v Odeskii oblasti, 2015: statystychnyi zbirnyk]*, *Golovne upravlinnia statystyky v Odeskii oblasti*, 179 s. [in Ukrainian]
13. *Labor in Odessa region, 2016: statistical collection [Pratsia v Odeskii oblasti, 2016]*, *Golovne upravlinnia statystyky v Odeskii oblasti*, 167 s. [in Ukrainian]
14. *Official site of the National Institute for Strategic Studies*, available at: <http://old.niss.gov.ua> [in Ukrainian]